

ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ДЕЯКИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОЦЕСУ СТАНОВЛЕННЯ ТА ФОРМУВАННЯ ВИДОВИХ ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

HISTORICAL AND LEGAL ASPECT OF THE ACTIVE FEATURES OF THE PROCESS OF FORMATION AND FORMATION OF SPECIFIC VEHICLES OF THE INITIAL STABILITIES OF THE FORMATION FORCES OF UKRAINE

**Корольов С.С., к.і.н., доцент,
начальник кафедри загальновійськових дисциплін**

Військово-юридичний інститут Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Гашенко С.В., старший викладач кафедри загальновійськових дисциплін

Військово-юридичний інститут Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Матюшенко С.Я., старший викладач кафедри загальновійськових дисциплін

Військово-юридичний інститут Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

У даній статті висвітлюються основні заходи та їх правове обґрунтування, які проводилися під час військового будівництва України в рамках створення системи вищих військових навчальних закладів видів Збройних Сил України для підготовки військових фахівців Військово-Повітряних Сил та Військово-Морських Сил Збройних Сил України.

При цьому висвітлюються процеси правового регулювання щодо формування серед вищих військових навчальних закладів України саме таких, які мали готувати спеціалістів відповідного фаху для видів Збройних Сил України згідно їх майбутнього призначення щодо виконання бойових завдань.

Дані заходи були обумовлені тим, що після розпаду СРСР постала нагальна необхідність підготовки військових спеціалістів для усіх видів Збройних Сил України, але при цьому певних вищих військових навчальних закладів на території новоствореної держави або не було взагалі, або вони знаходилися на території інших незалежних країн. Разом з тим, профільні військові навчальні заклади, або військові підрозділи певних закладів вищої освіти на той час на території України також були відсутні.

Також постала проблема щодо кадрового забезпечення відповідних вищих військових навчальних закладів, або військових підрозділів вищих навчальних закладів через те, що значна кількість фахівців із необхідних спеціальностей не виявили бажання продовжувати військову службу у Збройних Силах України, деякі проходили службу в інших країнах – колишніх республіках СРСР та не планували переміщуватися до України на постійне місце проживання.

При цьому загальна кількість вищих військових навчальних закладів на території України, яка залишилася у спадок від Союзу РСР не відповідала як економічним можливостям держави, так і доцільності їх подальшого існування з оглядом на цілі та задачі подальшого розвитку Збройних Сил України та воєнну політику держави.

Поряд з цим необхідно було у стислі строки вирішити питання щодо нормативно-правового забезпечення вказаних заходів на державному рівні шляхом інтенсивної правотворчої та нормотворчої діяльності. Також у даній статті приводяться приклади виконання подібних заходів досвіду країн-членів НАТО, зокрема, США.

Ключові слова: вищі військові навчальні заклади, правове регулювання, історія створення, військові фахівці, види Збройних Сил України, підготовка, заходи, забезпечення, законодавство, формування, будівництво, Військово-Повітряні Сили, Військово-Морські Сили Збройних Сил України.

This article highlights the main measures and their legal justification, which were carried out during the military construction of Ukraine as part of the creation of a system of higher military educational institutions of the Armed Forces of Ukraine for the training of military specialists of the Air Force and the Navy of the Armed Forces of Ukraine.

At the same time, the processes of legal regulation regarding the formation among the higher military educational institutions of Ukraine of those that were supposed to train specialists of the relevant profession for the types of the Armed Forces of Ukraine according to their future assignment to perform combat tasks are highlighted.

These measures were due to the fact that after the collapse of the USSR there was an urgent need to train military specialists for all types of the Armed Forces of Ukraine, but at the same time certain higher military educational institutions either did not exist on the territory of the newly created state, or they were located on the territory of other independent countries. At the same time, specialized military educational institutions or military units of certain institutions of higher education were also absent at that time on the territory of Ukraine.

There was also a problem regarding staffing of the relevant higher military educational institutions, or military units of higher educational institutions, due to the fact that a significant number of specialists from the necessary specialties did not show a desire to continue military service in the Armed Forces of Ukraine, some served in other countries – the former republics of the USSR and did not plan to move to Ukraine for permanent residence.

At the same time, the total number of higher military educational institutions on the territory of Ukraine, which was left as an inheritance from the Union of the SSR, did not correspond both the economic capabilities of the state and the expediency of their further existence in view of the goals and objectives of the further development of the Armed Forces of Ukraine and the military policy of the state.

Along with this, it was necessary to resolve the issue of regulatory and legal support of the specified measures at the state level in a short period of time through intensive law-making and rule-making activities. Also, this article provides examples of the implementation of similar measures of the experience of NATO member countries, in particular, the USA.

Key words: higher military educational institutions, legal regulation, history of creation, military specialists, types of the armed forces of Ukraine, training, activities, support, legislation, formation, construction, Naval forces, Air forces, Armed forces of Ukraine.

Після здобуття Україною незалежності та початку будівництва власних збройних сил у 1991 році одним із пріоритетних питань стало завдання щодо формування вищих військових навчальних закладів та здійснення вка-

заних завдань виключно у рамках правового поля для підготовки майбутніх офіцерських кадрів.

При цьому зважаючи на те, що на початку військового будівництва в Україні Збройні Сили України згідно

чинного законодавства України були поділені на види відповідно їх бойового призначення, виникла необхідність у підготовці таких військових спеціалістів, які мали забезпечити боєздатність кожного виду військ та спроможність виконувати поставлені завдання.

Раніше у колишньому СРСР функціонувала достатньо розгалужена мережа відповідних військових навчальних закладів, які готували майбутніх офіцерів для відповідних видів військ, і на перший погляд можна було припустити, що достатньо здійснити певні організаційні зміни та внести зміни у відповідні нормативно-правові акти, які регулюють вказані питання щодо тих військово-навчальних закладів, які вже існували і були розташовані саме на території України.

Проте, подібного роду військові навчальні заклади, які готували військових спеціалістів саме до відповідних видів збройних сил були створені таким чином, згідно якого розташовувалися в усіх колишніх 15 республіках Радянського Союзу без виключення. До того ж, концепція їхньої підготовки, нормативно-правове регулювання їх діяльності та в загальному структура Збройних Сил СРСР значно відрізнялися від напрямків щодо призначення та організації майбутніх Збройних Сил України.

Тому перед новоствореною молодією державою постало непросте завдання щодо створення так званих «видових» навчальних закладів, які мали бути розташованими виключно на території України, потребували додаткових заходів щодо відповідної прав та нормотворчої діяльності та здійснювати підготовку якісних офіцерських кадрів для забезпечення ними саме новостворених видів Збройних Сил України.

Взагалі вперше поняття «видовий вищий військовий навчальний заклад» на нормативно-правовому рівні було застосовано у 1992 році, коли відповідно до наказу Міністра оборони України від 25 липня № 133 «Про реформування військової освіти в Україні» начальнику Управління військової освіти було поставлено завдання розпочати формування Академії Збройних Сил України, трьох міжвидових та п'яти видових вищих військових навчальних закладів.

При цьому дослідження відповідних доступних джерел свідчить про те, що вже наприкінці 1991 року в Україні була презентована юридично обґрунтована «Концепція системи військової освіти у Збройних силах України», яка була розроблена під загальним керівництвом першого начальника Управління військової освіти генерал-майора Юрія Прокоф'єва [1, с. 70].

Базисом для даної концепції був відповідний досвід військової освіти у США, де основою підготовки військових фахівців є три основні військові училища (через достатньо високий рівень підготовки для найменування даних навчальних закладів прийнято застосовувати термін «академія») щодо підготовки офіцерів.

Так, у Вест-Пойнті (штат Нью-Йорк), здійснювалася підготовка офіцерів для сухопутних військ, у Колорадо-Спрінгсі (штат Колорадо) – для військово-повітряних сил, в Анаполісі (штат Мериленд) готували майбутніх офіцерів для військово-морських сил.

У подальшому досвід США був певним чином юридично врегульованим підзаконним нормативним актом у вигляді Постанови Кабінету Міністрів України від 19 серпня 1992 року № 490 «Про реформу системи військової освіти», яка передбачала створення дев'яти вищих військових навчальних закладів, зокрема п'яти видів: Київського інституту Сухопутних військ, Одеського інституту Сухопутних військ, Харківського інституту льотчиків Військово-Повітряних сил, Київського інституту Військово-Повітряних сил, Севастопольського військово-морського інституту [3, с. 2].

На той час згідно Закону України «Про Збройні Сили України» Збройні Сили України склалися з чотирьох видів: Сухопутних військ (далі СВ), Військово-Повітряних

сил (далі ВПС), Військ Протиповітряної оборони (далі ППО) та Військово-Морських сил (далі ВМС) [2, с. 11].

При цьому для військ ППО фахівців повинні були готувати у Харківському військовому університеті, створеному на базі колишньої академії військ ППО СРСР імені маршала М. Говорова і декількох інших військових навчальних закладів. Разом з тим, Харківський військовий університет можна було визначити як міжвидовий вищий військовий навчальний заклад, оскільки в ньому, окрім майбутніх офіцерів для Військ ППО, також готували військові кадри для військ ППО Сухопутних військ, ракетних військ та артилерії, військ радіаційного, хімічного та біологічного захисту, фахівців з автоматизованих систем управління (АСУ) та метрологів для всіх видів ЗС України.

Разом з тим слід зазначити, що менш проблематичним був стан справ з навчальними закладами, де мала здійснюватися підготовка військових фахівців для Військово-морських сил, оскільки створений у 1993 році Севастопольський військово-морський інституту (далі СВМІ) став єдиним видовим вищим військовим навчальним закладом з підготовки офіцерів для Військово-морських сил.

Вказаний вище видовий вищий військовий навчальний заклад було засновано на базі колишніх Чорноморського вищого військово-морського училища ім. адмірала П.С. Нахімова та Севастопольського вищого військово-морського інженерного училища. Зважаючи на те, що й матеріально-навчальна база і професорсько-викладацький склад нового видового вищого військового навчального закладу знаходився в безпосередньому у Севастополі, при повній відсутності інших подібних навчальних закладів на території України, цей навчальний заклад найменше перебував під впливом різного роду так званих процесів «щодо доведення права на існування», які мали достатньо часте місце на початку будівництва Збройних Сил України [4, с. 27].

Враховуючи відповідні завдання, які покладені на СВМІ, в даному військовому навчальному закладі були створені наступні структурні елементи: командний факультет (оперативно-тактичний) та три факультети тактичного рівня – озброєння, радіоелектроніки, корабельної енергетики, на яких здійснювалася підготовка офіцерів військового управління, спеціалістів з озброєння, зберігання та експлуатації боєприпасів, радіоелектроніки, АСУ, судноводіння, енергетики та електроенергетики суден, живучості корабля, водолазних та суднопіддільних робіт за 13 спеціальностями та 26 спеціалізаціями, тобто практично усіма необхідними для ВМС ЗС України [6, с. 12].

За час існування СВМІ з 1993 року вдалося успішно зробити та врегулювати відповідними нормативно-правовими актами видовий вищий військовий навчальний заклад для ВМС ЗС України, в якому здійснювалася підготовка військових фахівців за чотирма освітньо-кваліфікаційними рівнями – від магістра до молодшого спеціаліста, що і на сьогодні має відповідати вимогам підготовки військових спеціалістів для кожного виду Збройних Сил України на базі одного профільного видового навчального закладу.

Дещо складніше відбувалася реструктуризація військових навчальних закладів у Військово – Повітряних силах Збройних Сил України. Після розпаду СРСР на території України розташовувалися наступні вищі військові навчальні заклади відповідного профілю: два вищі училища льотчиків за профілем винишувачів (Харківське і Чернігівське), Луганське вище військово училище штурманів, Харківське вище військово авіаційне училище радіоелектроніки, Харківське вище військово авіаційне інженерне училище, Київське вище військово авіаційно-інженерне училище і Васильківське авіаційно-технічне училище.

У подальшому на базі вказаних вище 7 військово-навчальних закладів ВПС було створено два видових вищих військових навчальних закладів ВПС Збройних Сил України – Київський інститут ВПС, де готували фахівців інженерного і тилового профілю ВПС та Харківський військовий інститут льотчиків, який здійснював підготовку командно-штабного та штурманського склад ВПС, спеціалістів зв'язку і радіотехнічного забезпечення польотів авіації та фахівців управління повітряним рухом.

Подальші процеси будівництва Збройних Сил України були законодавчо втіленими у «Державній програмі будівництва і розвитку ЗСУ на період до 2005 року», згідно якої підготовка фахівців інженерного і тилового профілю ВПС здійснювалася у Харківському військовому інституті льотчиків, а Київський інститут ВПС відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 03.07.2000 року № 1057 став базою для створення факультету ВПС Національної академії оборони України [7, с. 9].

Разом з тим, через відносно невеликий проміжок часу процеси щодо удосконалення загальної структури Збройних Сил України передбачали загальне об'єднання ВПС і військ ППО у один вид Збройних Сил України – Повітряні сили (далі ПС) Збройних Сил України. Відповідно до визначених завдань була розпочата робота над створенням видового вищого військового навчального закладу з підготовки військових фахівців для ПС ЗСУ.

Дані процеси знайшли законодавче відображення у Постанові Кабінету Міністрів України від 10.09.2003 року № 1430, в якій було визначено створити Харківський університет Повітряних Сил на базі Харківського військового університету та Харківського інституту ВПС ім. І. Кожедуба.

Такий стан справ дозволяв стверджувати про формування єдиного видового вищого військового навчального закладу, в якому здійснювалася підготовка офіцерів усіх спеціальностей для нового виду Збройних Сил України.

При цьому доцільним вважаємо зауважити те, що на законодавчому рівні створення ПС ЗСУ остаточно було завершено лише в червні 2004 року після прийняття відповідного Закону України від 3 червня 2004 року № 1740-IV [5, с. 4].

Таким чином, викладене вище дозволяє зробити наступні висновки.

По-перше, загальні чинники формування системи вищих військових навчальних закладів для видів Збройних Сил України у в 1991–1996 рр., значною мірою були обумовленими нагальною необхідністю створення достатньо розгалуженої мережею відповідних військових навчальних закладів, здатних якісно готувати кваліфікованих фахівців.

По-друге, структурне переформатування системи військової освіти не було окремо відгалуженим та здійснювалося відповідно до змін загальної структури та чисельності Збройних сил України і було врегульованим відповідними нормативно-правовими актами. При цьому більше інтенсивнішого характеру набула інтеграція на законодавчому рівні системи військової освіти до загальнодержавної.

По-третє, створення саме системи військово-навчальних закладів для видів Збройних Сил України забезпечувало високу якість підготовки військових фахівців відповідно до вимог сучасної освіти, що виявилось достатньо вагомим внеском у зміцнення обороноздатності держави.

Таким чином, створення системи вищих військових навчальних закладів саме для видів Збройних Сил України та відповідне правове регулювання вказаних заходів стало одним з найвідповідальніших державних завдань щодо нагальної необхідності безперервної підготовки висококваліфікованих фахівців виключно у межах новоствореної держави, як однієї з найважливіших складових їх боєготовності та спроможності виконати будь-яке поставлене бойове завдання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державна національна програма "Освіта" ("Україна XXI століття"). Київ: Райдуга, 1994. 81 с.
2. Про Збройні Сили України: Закон України від 6 груд. 1991 р., № 1934-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 9. С. 23–27.
3. Колпаков В. СВМІ – Інтегрована система підготовки кадрів. Народна армія. 2003. № 343. С. 2.
4. Концепція системи військової освіти в Збройних Силах України: Міністерство Оборони України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/490-92-%D0%BF#Text> (дата звернення: 06.05.2024).
5. Про військові ліцеї та ліцеї з посиленою військово-фізичною підготовкою: Постанова Кабінету Міністрів України від 13 черв. 1996 р., № 643. *Урядовий кур'єр*. 1996 10 лип.
6. Про Державну програму реформування та розвитку Збройних Сил України на період до 2005 року: Указ Президента України від 28 лип. 2000 р., № 927/2000. *Урядовий кур'єр*. 2000 30 серп.
7. Про реформування системи військової освіти в Україні: Наказ Міністра оборони України від 25 липня 1992 року № 133 (з додатками). Київ: Право, 1992. 24 с.